

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Слоньовська Оксана Богданівна

УДК 37.013.74(71)

**ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КАНАДИ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Дубасенюк Олександра Антонівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лещенко Марія Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент

Мукан Наталія Василівна,
Національний університет
"Львівська політехніка",
доцент кафедри іноземних мов.

Захист дисертації відбудеться 18 травня 2011 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 в Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 16 квітня 2011 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Піднесення української освіти до рівня стандартів розвинених країн світу та інтеграція в міжнародний науково-освітній простір є одним із завдань сучасного етапу розвитку освіти України. Це зумовлює необхідність пошуку шляхів оновлення змісту та якісного вдосконалення педагогічної освіти в країні, форм і методів підготовки педагогічних кадрів в умовах полікультурності, що зазначено в „Національній доктрині розвитку освіти” (2002 р.) у контексті необхідності забезпечення державою формування демократичного світогляду особистості, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу.

Реалізація підростаючим поколінням потенційних можливостей зумовила потребу у підготовці високопрофесійних учителів, насамперед, гуманітарних дисциплін, здатних працювати в полікультурному середовищі, що сприяє підвищенню рівня культури спілкування. Полікультурна освіта вчителів гуманітарних дисциплін є особливо актуальною в поліетнічному, багатонаціональному суспільстві, оскільки, сучасна педагогіка вимагає, з одного боку, врахування етнокультурного досвіду, а з іншого – створення умов для пізнання культури інших народів і виховання толерантних відносин між людьми.

Досвід полікультурної освіти вчителів гуманітарних дисциплін Канади є корисним для вітчизняної педагогіки з огляду на необхідність розробки державних стандартів полікультурної освіти, пошуку ефективних шляхів відбору абітурієнтів на педагогічні спеціальності, оновлення змісту полікультурної педагогічної підготовки тощо.

Окремі аспекти полікультурної освіти майбутніх учителів стали предметом досліджень вітчизняних (І.Д. Бех, Л.О. Голік, І.А. Зязюн, О.Б. Коваленко, М.Ю. Красовицький, І.Ф. Лощенова, О.В. Сухомлинська, Н.В. Якса, Н.С. Щерба та ін.) та зарубіжних (О.Н. Джуринський, Дж. Бенкс, Ж. Гей, М. Гібсон, К. Грант, С. Ніето, В.В. Сафонова, Є.І. Пассов) учених. Проблеми професійної освіти висвітлені у наукових працях Н.В. Абашкіної, Р.С. Гуревича, Н.Г. Ничкало та ін. Культурознавчі аспекти підготовки майбутніх педагогів досліджені М.П. Лещенко, О.П. Рудницькою та ін.; професійно-педагогічна підготовка вчителя – Г.П. Васяновичем, О.А. Дубасенюк, Л.О. Карпинською, А.А. Сбруєвою та ін.

Сучасні тенденції виховання культури міжнаціонального спілкування розглянуто у працях таких учених, як: Н.М. Воскресенська, Н.І. Ганнусенко, В.С. Заслуженюк, Г.Г. Філіпчук.

Особливий інтерес становить вивчення канадського досвіду полікультурної освіти майбутніх учителів, з огляду на вагомі педагогічні досягнення у зазначеному напрямі. Загальні проблеми канадської педагогіки досліджували: Дж. Келлі, Дж. Лаенз, М. Фуллан та ін. Вища педагогічна освіта Канади стала предметом дослідження Н.В. Мукан (професійна підготовка майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл в університетах Канади), Л.О. Карпинської (професійна майстерність майбутніх учителів у вищій педагогічній освіті Канади), а також зарубіжних учених: М. Комз, Дж. Каверт, Л. Вільямс, В. Кеннеді, Ф. Фуллер (діяльність учителя-початківця), Дж. Гудлед, Дж. Клезез, М. Водлінгер, Дж. Вілсон, Л. Мітчел, Х. Тілема, І. Еммер (програма підготовки вчителя), Д. Фліндерс, М. Хардмен (роль педагога в процесі реформування освіти), В. Хантер, К. Джекнік, К. Цайхнер, Дж. Калдехед (педагогічна практика), М. Розенберг, А. Макдоналд (співробітництво між школами та педагогічними факультетами), Дж. Янг, Дж. Уайт (розвиток навчальних програм), С. Вілсон, Дж. Берне, В. Бейярд, Д. Бек (професійний розвиток педагога).

Однак полікультурна освіта майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у системі вищої педагогічної освіти Канади ще не була предметом спеціального дослідження.

Актуальність та недостатня розробленість означеної проблеми, важливість запозичення і впровадження досвіду зарубіжної педагогіки в українську систему педагогічної освіти з урахуванням вітчизняних суспільних реалій і традицій зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **„Полікультурна освіта майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до комплексного плану і тематики науково-дослідних робіт кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка „Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди” (державний реєстраційний номер № 0102U00397). Тему дослідження затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 9 від 30.03. 2007 р.) та Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 7 від 25.09. 2007 р.).

Об'єкт дослідження – професійна освіта майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищій школі Канади.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи та засоби полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади.

Мета дослідження – проаналізувати стан, виявити основні тенденції розвитку теорії і практики полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у системі вищої педагогічної освіти Канади та розробити шляхи використання прогресивних ідей канадського досвіду в навчальних закладах України.

Завдання дослідження:

1. Дослідити стан розробленості проблеми полікультурної освіти в теорії і практиці педагогічної освіти.
2. Проаналізувати історичні етапи становлення і розвитку полікультурної освіти вчителів гуманітарних предметів у Канаді.
3. Виявити основні тенденції розвитку полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у Канаді на сучасному етапі.
4. Здійснити компаративний аналіз досліджуваного явища в Канаді та Україні.
5. Обґрунтувати можливості використання прогресивних канадських ідей в Україні.

Методологічну основу дослідження становлять: основні положення теорії наукового пізнання, філософські концепції діалектичного розуміння рівності людей, єдності загальнолюдського й національного, особистісного і суспільного; ідеї полікультурного розвитку особистості; інституціональна, дискурсивна, герменевтична теорії; ідеї матеріалістичної філософії щодо принципів і методів системного підходу до освіти як динамічної функціональної системи; концепція професійної діяльності вчителя в полікультурному середовищі; положення особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до полікультурної освіти майбутніх учителів; культурологічний підхід, за яким історико-педагогічні явища розглядаються в контексті розвитку культури; концепція діалогу культур і правові документи, які визначають стратегію розвитку освіти в Канаді, Україні та світі.

Теоретичну основу дослідження становлять: сучасні концептуальні положення філософії освіти (І.Д. Бех, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Н.Г. Ничкало); теоретичні ідеї полікультурного суспільства (С. Драгоєвич, В. Міттер, Т. Рюлькер); дослідження проблеми становлення полікультурної освіти та виховання (О.Н. Джуринський, Г.Д. Дмитрієв, І.Ф. Лощенова, О.В. Матвієнко); концептуальні положення щодо організації навчального процесу у ВНЗ (А.М. Алексюк, С.І. Архангельський та ін.) та визначення особистісних якостей учителя (В.В. Ягупов та ін.); ідеї зарубіжної педагогічної теорії і практики діяльності вищих навчальних закладів (М.П. Лещенко, І.Ф. Лощенова, Л.П. Пуховська); становлення педагогічної освіти в Канаді (Р. Петерсен, М. Фуллан та ін.).

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз та синтез – з метою вивчення педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних авторів; історико-порівняльний – з метою вивчення освітніх документів, який дав змогу порівняти в історичному контексті соціально-педагогічні події, виявити спільне та відмінне, узагальнити теоретичні дані; змістовий аналіз текстів підручників з педагогіки – для виявлення особливостей організації навчально-виховного процесу в канадських і українських університетах; предметно-хронологічний аналіз – з метою окреслення основних тенденцій розвитку, визначення структури підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, змісту полікультурної освіти, форм, методів і засобів навчання студентів; узагальнення передового педагогічного досвіду з проблеми полікультурної освіти та досвіду педагогічної освіти Канади, що дало можливість визначити шляхи творчого використання продуктивних ідей у полікультурній підготовці майбутніх учителів гуманітарного профілю вищих навчальних закладів України; *емпіричні*: діалог з учителями гуманітарних дисциплін шкіл міста Оттави; інтерв'ю з викладачами та студентами факультетів освіти, дискусії на педагогічну тематику, спостереження; участь у тренувальних семінарах, організованих Міжнародним мовним центром підвищення кваліфікації вчителів у містах Оттава та Гатино – для полікультурної практики й визначення динаміки змін у рівнях сформованості професійно-педагогічної полікультурної компетентності.

Джерельну базу дослідження склали:

- офіційні нормативні документи освіти в Канаді, матеріали та статистичні дані щодо розвитку полікультурної освіти в країні та організації полікультурної підготовки майбутніх педагогічних фахівців;
- наукові праці канадських учених: К. Мудлі, Дж. Келлі, Дж. Ласенза, М. Фуллана та ін.;
- теоретичні праці українських і зарубіжних науковців, що досліджували педагогічну теорію і практику навчання майбутніх учителів в університетах Канади, роботи вітчизняних учених з проблем полікультурної підготовки вчителів за кордоном;
- навчальні плани та програми, методична література з питань полікультурної освіти вчителів університетів Канади, проспекти канадських вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку педагогів;
- канадські періодичні видання з педагогіки („University Affairs”, „Teacher Development”, „Teacher Education and Special Education”, „The Canadian Teacher”, „Education Canada”, „Canadian Journal of Education”, „Journal of Teacher Education”);

- нормативно-правові документи Міністерства у справах багатокультурності Канади, Міністерства освіти і науки України, положення Національної доктрини розвитку освіти та Державної програми „Вчитель” та ін.;
- шкільна документація, що вивчалася під час стажування в Канаді в Міжнародному мовному центрі підвищення кваліфікації вчителів у містах Оттаві та Гатино за програмою MTCP Language Teacher Training Course.

Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилося впродовж 2006-2011 років і охоплювало три етапи наукового пошуку.

На першому етапі (2006-2007) – здійснено теоретичний аналіз проблеми, визначено об’єкт, предмет, мету і завдання дослідження, розроблено програму та методiku його проведення.

На другому етапі (2007-2008) – сформульовано концептуальні ідеї дослідження; конкретизовано його методiku, проведено аналіз соціально-культурного контексту та здійснено історико-педагогічний аналіз становлення канадської системи полікультурної підготовки вчителів гуманітарних дисциплін як складової педагогічної освіти, проведено дискурсивний аналіз освітніх нормативних документів Канади.

На третьому етапі (2008-2011) – здійснено аналіз освітніх програм вищих навчальних закладів Канади з полікультурної підготовки вчителів гуманітарних дисциплін, охарактеризовано їх педагогічний інструментарій та узагальнено результати дослідження; сформульовано загальні висновки і завершено оформлення дисертації.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі автентичних джерел *вперше* у вітчизняній педагогічній науці визначено соціально-історичні передумови розвитку полікультурної освіти в Канаді; здійснено комплексний аналіз полікультурної підготовки вчителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади, визначено провідні тенденції та періоди її розвитку; здійснено аналіз навчальних полікультурних програм, охарактеризовано практику їх реалізації та особливості методик професійно-педагогічної підготовки вчителів гуманітарних предметів у ВНЗ Канади; *уточнено* поняття, сутність і зміст полікультурної освіти; проведено порівняльний аналіз тенденцій полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади й України; визначено шляхи впровадження позитивного науково-практичного досвіду Канади у вітчизняну систему вищої педагогічної освіти; розроблено науково-методичні рекомендації щодо можливостей використання прогресивних ідей канадського досвіду в Україні; *подальшого розвитку* набули положення про тенденції функціонування міжнародного освітнього простору, теоретичні засади

полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. До наукового обігу введено нові та маловідомі англomовні науково-педагогічні джерела, навчальні програми з полікультурної підготовки вчителів гуманітарних предметів вищих навчальних закладів Канади, відомості про їх структуру.

Теоретичне значення дослідження полягає: у визначенні спільних і відмінних аспектів розвитку полікультурної освіти; виявленні й науковому обґрунтуванні політичних, соціально-економічних й організаційно-педагогічних передумов її становлення в Канаді; поглибленні наукового знання щодо виховного потенціалу гуманітарних дисциплін і засвоєння цінностей (культурних, національних та загальнолюдських); утвердженні полікультурної спрямованості змісту навчальних програм із гуманітарних дисциплін; розробці критеріїв відбору мовнокультурологічного матеріалу для викладання предметів гуманітарного циклу.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його матеріали (основні положення, результати, висновки та методичні рекомендації) можуть бути використані викладачами педагогічних ВНЗ у процесі полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарного профілю, при розробці лекцій і викладанні курсів з педагогіки, порівняльної педагогіки, методики викладання гуманітарних предметів; для оновлення навчальних програм, планів; у ході підготовки підручників, навчальних посібників, методичних розробок, довідників з проблем міжнародного співробітництва у сфері освіти та полікультурної підготовки педагогічних кадрів в Україні; в системі підвищення кваліфікації педагогів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, зокрема, міжнародних: „Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (Острог, 2007), „Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми” (Вінниця, 2008), „Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції” (Житомир, 2009), „XX століття – етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту” (Житомир, 2010), „Духовно-моральне виховання і професіоналізація особистості: виклики XXI століття” (Вінниця, 2010.); всеукраїнських: „Проблема формування ціннісних орієнтацій навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти” (Житомир, 2008); всеукраїнському методологічному семінарі з міжнародною участю „Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів” (Житомир, 2007).

Окремі аспекти дослідження обговорювались з викладачами Міжнародного мовного центру підвищення кваліфікації вчителів у містах Оттаві та Гатино за програмою MTCR Language Teacher Training Course та вчителями загальноосвітніх шкіл міста Оттави під час стажування в 2010 році, а також учасниками тренувальних семінарів „Методика тестування студентів” та „Викладання англійської як другої мови у полікультурних класах”.

Вірогідність та надійність результатів дослідження забезпечено: теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних положень; об’єктивним історико-логічним аналізом джерельної бази (автентичних матеріалів, нормативних і директивних документів, педагогічних теоретичних праць та інших джерел); апробацією дисертаційних матеріалів на конференціях, а також безпосередньою участю в обговоренні проблем полікультурної педагогічної підготовки вчителя з канадськими педагогами у ході інтерв’ю, бесід, опитувань і наукових дискусій.

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження відображено автором у 9 одноосібних статтях, з них 7 – опубліковано у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 2 – у збірниках матеріалів конференцій.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (286 найменувань, з них 150 – іноземними мовами), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 256 сторінок, основний текст викладено на 186 сторінках. Дисертація містить 4 таблиці, 1 рисунок, 13 додатків на 42 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено мету й завдання, об’єкт, предмет, методи дослідження, джерельну базу; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи.

У першому розділі – „**Теоретичні засади полікультурної освіти в професійній підготовці вчителів гуманітарного профілю вищих навчальних закладів Канади**” – здійснено педагогічне й історико-аналітичне дослідження проблеми розвитку полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у Канаді. Проаналізовано історико-соціальні передумови становлення і розвитку сучасної системи

полікультурної підготовки вчителів у країні; обґрунтовано етапи й особливості (перехід від асиміляційної парадигми освіти до культурного плюралізму, забезпечення розуміння важливості останнього для особистості та суспільства, організація педагогічного процесу як діалогу носіїв різних культур) педагогічної освіти; розкрито сутність підходів до полікультурної підготовки майбутнього вчителя.

З'ясовано, що полікультурна освіта в Канаді виникла завдяки багатоетнічному складу населення та проблемам полікультурності суспільства, становлення якого детермінувалося соціально-культурними та соціально-економічними чинниками. Доведено, що полікультурна освіта як галузь наукового пізнання та педагогічної практики у 60-х роках ХХ століття в країнах Північної Америки визначила успішне вирішення проблеми загострення етнічно-расових протиріч і конфліктів. Пробудження національної свідомості, відродження національних культур та необхідності збереження самобутності кожної з них передували розвитку полікультурної освіти майбутніх педагогів.

На основі результатів дослідження полікультурної освіти в Канаді визначено її сутність і рушійні сили, завдяки яким відповідна підготовка вчителів набула сучасного вигляду. За результатами ретроспективного вивчення наукових педагогічних джерел щодо організації полікультурної освіти Канади (Дж. Белангер, Р. Бентлі, М. Бергер, М. Красовицький, А. Кубишкін, А. Галаган, О. Прянишнікова, К. Мок, Дж. Скот, Р. Петерсен, М. Фуллан та ін.) з'ясовано, що на становлення і розвиток полікультурної освіти в Канаді вплинули соціально-політичні (формування полікультурної державності країни, становлення шкільної освіти з урахуванням потреб поліетнічного населення Канади), соціально-економічні (потреба в учителях з відповідною підготовкою), культурологічні (налагодження міждержавних зв'язків) та демографічні чинники, що й визначили мету, структуру, зміст і форми полікультурної підготовки вчителів.

Виявлено відсутність усталених наукових поглядів щодо термінологічного тлумачення ідеї плюралізації в освіті. У педагогічній теорії і практиці такі поняття, як: мультикультурна, полікультурна, багатокультурна, міжкультурна, кроскультурна, інтеркультурна освіта вживаються як синонімічні. Обґрунтовано категорію „полікультурна освіта” як найбільш містке поняття, оскільки префікс „полі” вказує на різноманітність культур, ступенів їх розвитку у соціальній групі. Обґрунтовано думку, що у багатонаціональних державах (США, Канада та ін.) полікультурна освіта набула статусу державної політики.

У ході теоретичного аналізу світових та вітчизняних теорій доведено, що полікультурна освіта майбутніх учителів гуманітарних предметів є одним із провідних

напрямів розвитку сучасної світової педагогіки, вдосконалення навчально-виховного процесу, адаптації його до різноманітного в соціокультурному аспекті контингенту школярів у контексті реалізації ідеалів соціальної справедливості. Визначено головну мету полікультурної освіти – підготувати молодь до життя в умовах глобально залежного та культурно плюралістичного світу. З'ясовано, що Дж. Бенкс, П. Горскі та інші американські педагоги-автори концепції полікультурної освіти приділяють значну увагу проблемі взаємозв'язку індивідуального, етнічного, національного та глобального рівнів людського буття. Зроблено висновок, що полікультурна освіта – нова методологія, яка прагне досягнути психологічні, антропологічні, соціальні, економічні, історичні, політичні й культурні показники для виокремлення та актуалізації взаємозв'язків з гуманітарними дисциплінами у процесі викладання кожного навчального предмета. Головним принципом полікультурної освіти визначено рівноцінність і рівноправність усіх культур, її розуміння як комплексної системи релігійних переконань, ритуалів та звичаїв, суспільних цінностей і традицій, родинних зв'язків, відчуття належності до певної суспільної групи чи навіть субкультури, наприклад, професійної, молодіжної.

Доведено, що формування полікультурної особистості майбутніх учителів, зокрема гуманітарних дисциплін, передбачає: оптимальне співвідношення загальнолюдських і національних цінностей; вміння допомогти учням якомога повніше розкрити власний інтелектуальний потенціал та розвинути активність шляхом набуття соціального досвіду, обстоювання прав і свобод людини на місцевому, національному і глобальному рівнях. Це зумовлює спрямування полікультурної освіти майбутніх учителів на розвиток взаєморозуміння, встановлення толерантних стосунків між учнями і вчителями, які належать до різних культурних та етнічних груп.

З'ясовано, що розвиток теорії і практики полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у Канаді узгоджується із світовими тенденціями та позначений певною специфікою. Так, система освіти в Канаді завжди мала враховувати культурну поліетнічність населення: більше 70 етнічних груп країни розмовляють 60 мовами, у багатьох школах учні представляють понад 20 окремих етнокультурних груп. З огляду на вищезазначене університети послуговуються великою кількістю педагогічних програм і курсів із мультикультуралізма та полікультурної освіти. У Канаді діють програми, спрямовані на забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх етнічних спільнот, подолання перешкод на шляху до взаєморозуміння, надання допомоги у збереженні мови та культури, що забезпечує інтеграцію у суспільство тих, хто прибуває до Канади на постійне проживання.

Аналіз сутності сучасних наукових підходів стосовно полікультурної освіти майбутніх учителів Канади дозволив відзначити високий рівень організації навчального процесу, що сприяє формуванню вчителя-фахівця.

У другому розділі – **„Реалізація полікультурної освіти майбутніх учителів у Канаді”** – досліджено теоретичні та методичні принципи визначення структури навчальних планів і програм у системі полікультурної освіти Канади, проаналізовано зміст полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних предметів, виявлено можливості запровадження кращих надбань канадського досвіду в систему педагогічної підготовки в Україні.

У результаті дослідження виявлено, що полікультурні зміни у системі вищої педагогічної освіти Канади на сучасному етапі, зумовлені багатокультурністю суспільства, сприяли перегляду та оновленню навчальних планів і програм підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в університетах. Завдяки нормативним документам, які мають полікультурне спрямування, створюються умови для усвідомлення майбутніми вчителями цінності культурної діяльності людства загалом і кожного народу зокрема, прийняття культурної різноманітності як позитивного чинника розвитку соціуму, відмови від стереотипів в оцінці значущості інших народів.

У результаті здійсненого компаративного аналізу розвитку полікультурної освіти в Україні та Канаді визначено спільне й відмінне в організаційній структурі, змісті, формах і методах полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах.

З’ясовано, що важливими теоретико-методичними принципами побудови навчальних планів і програм у системі педагогічної освіти є: полікультурність, згідно з яким людина у процесі життєдіяльності знаходиться на перетині багатьох культур; поєднання, узгодженість та раціональне співвідношення теорії і практики; педагогічні ідеї рівності можливостей, поваги до культур, ідентичності, єдності навчання, виховання і соціалізації; послідовності і наступності; колегіальності, партнерства, відкритості, діалогу культур.

Виявлено, що у процесі полікультурної освіти використовується комплекс методів навчання: *навчально-виховні* – пояснення, розповідь, переконання, лекція, дискусія, диспути, листування електронною поштою і спілкування в режимі он-лайн з однолітками з різних країн; *практично-діяльнісні* – вправи, колективна і самостійна робота студентів з підручниками, посібниками, інформаційними ресурсами мережі Інтернет; рольові ігри, робота в парах, колективні та індивідуальні студентські проекти полікультурного змісту

(навчально-дослідницькі, творчі); соціальне включення – активне залучення студентів-вихідців з етнокультурних меншин і сімей емігрантів до життя групи, факультету; *методи стимулювання і контролю* – позитивне підсилення просоціальних форм поведінки студентів, їхнього прагнення розв'язувати конфлікти мирним шляхом, підтримувати комфортний для всіх студентів мікроклімат у полікультурному середовищі; дисциплінарні санкції у випадку порушення майбутніми фахівцями етики міжетнічних, міжрасових відносин у групі, навчальному закладі; *наочні* – перегляд кінофільмів, проведення фотовиставок, оздоблення університетських приміщень плакатами, постерами, картами, стіннівками, які відображають багатокультурність як характерну ознаку канадського суспільства, а також знайомлять з культурними спадщинами інших народів.

До основних організаційних форм, які впроваджуються у процесі полікультурної підготовки віднесено: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, практики, контрольна та самостійна робота (проведення занять з урахуванням потреб студентів – вихідців із різних соціокультурних, етнічних та релігійних меншин); використання у ході занять навчальних матеріалів і посібників, які відображають полікультурну сутність канадського суспільства; культурно-дозвіллева, організаторська, соціально-комунікативна діяльність: організація екскурсій, свят, тижнів полікультурного мистецтва, знайомство з культурою корінних народів, проведення днів творчості студентів різного етнічного походження; участь у культурних заходах місцевої громади (полікультурні мистецькі фестивали), діяльність студентських організацій, участь у міжуніверситетських заходах полікультурного змісту (проекти „університети-побратими”, міжнародні проекти, організація семінарів з обміну педагогічним досвідом між викладачами).

Отже, майбутні вчителі-гуманітарії здобувають ґрунтовні теоретичні знання та застосовують їх на практиці (це стосується як спеціальних предметів, так і дисциплін психолого-педагогічної підготовки), що дозволяє встановлювати міжпредметні зв'язки та здійснювати дослідницьку роботу. Методичні і дидактичні знання, яких набувають майбутні вчителі у процесі професійної підготовки, сприяють їх швидкій інтеграції до умов шкільних навчальних закладів, що реалізовує контекстний підхід до професійно-педагогічної підготовки. Виявлено, що на початку 90-х рр. зросла кількість годин практичного компонента, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань у майбутню професійну діяльність.

Визначено, що метою полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в університеті Канади є формування культурно збагаченого й освіченого фахівця, здатного до успішної самореалізації й високопродуктивної професійної діяльності

в умовах полікультурного суспільства, людини з гуманістичним світоглядом і вмінням жити у мирі та злагоді з представниками різних етносів. З'ясовано, що зміст навчальних курсів із гуманітарних дисциплін (педагогіки, філософії, історії, мов, літератури, культурології, теорії та методики міжкультурної комунікації тощо) дозволяє забезпечити підготовку майбутніх учителів до професійної діяльності у багатокультурному суспільстві.

На основі здійсненого аналізу змісту полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних предметів у вищих навчальних закладах Канади встановлено, що його характерною рисою є оптимальне поєднання циклу загальноосвітніх, спеціально-предметних і теоретичних дисциплін психолого-педагогічного компонента та використання набутих знань під час шкільної практики. Сучасна модель навчання і полікультурної підготовки передбачає орієнтований на особистість студента підхід до педагогічної освіти, використання дискусій, аналіз педагогічних ситуацій у полікультурному середовищі. З'ясовано, що широке використання таких методів, як демонстрація педагогічних відеофільмів, робота в полікультурних групах, навчальні дискусії, мікрОВикладання, презентації проектів сприяє реалізації життєвого досвіду студентів як джерела вивчення культурної своєрідності.

У результаті аналізу навчальних планів та програм полікультурної підготовки педагогів канадських університетів виявлено, що основними умовами формування готовності студента до полікультурної діяльності вчителя є розвиток високого рівня педагогічної майстерності, професійної творчості, постійний пошук і вдосконалення методів викладання, підвищення кваліфікаційного рівня.

Доведено, що цілеспрямована політика багатокультурності федерального уряду Канади забезпечила становлення та розвиток полікультурних програм підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в українських студіях канадських університетів.

Визначено спільне й відмінне у змісті компонентів полікультурної підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах України та Канади. Виявлено, що у канадській системі основним елементом спеціально-предметного компонента є полікультурно-педагогічна складова, натомість в українській – дидактична.

Порівняльний аналіз організаційної структури, змісту, форм і методів полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у ВНЗ України та Канади дозволив виявити прогресивні ідеї, що можуть бути використаними у процесі вдосконалення системи полікультурної підготовки педагогічних кадрів в Україні: орієнтація професійної підготовки на осіб, які визначилися з вибором педагогічної

професії; раціональне співвідношення загальноосвітнього, спеціально-предметного, психолого-педагогічного компонентів підготовки канадських учителів у навчальних планах і програмах полікультурної освіти; збільшення кількості годин на проведення педагогічної практики, що підсилює психолого-педагогічний компонент підготовки; забезпечення можливості спеціалізації кількома мовами в університетах Канади; використання особистісних методів навчання.

Отже, проведений аналіз міжнародних та національних документів з питань освіти, дослідження сучасних полікультурних навчальних програм підготовки вчителів у Канаді, а також особисті спостереження під час стажування за реалізацією полікультурної програми у міжнародному мовному центрі у місті Оттава дають підстави стверджувати, що сутністю системи полікультурної освіти Канади є підвищення якості професійної підготовки вчителів, наближення її змісту до практичних потреб школи, а також підсилення полікультурного компоненту, який в Канаді є надбанням навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні **висновки**:

1. На основі теоретичного аналізу визначеної проблеми виявлено, що в Канаді мультикультуралізм за період свого існування пройшов три етапи розвитку. Перший характеризувався особливою увагою до захисту прав канадців у сфері культури та збереження корінних мов, а також культурних цінностей національних меншин. Другий період визначився активізацією громадської та політичної діяльності щодо дотримання принципу справедливості стосовно національних меншин. На третьому – політику мультикультуралізму сприйняли всі прошарки суспільства.

З'ясовано, що канадська вища освіта зазнала багато змін із проголошенням політики багатокультурності у 1970-х роках. Учитель в Канаді є ключовою фігурою в реалізації ідей полікультурної освіти, що зумовлено державною політикою Міністерства освіти Канади, яке приділяє багато уваги цій проблемі. Підготовка вчителя в Канаді спрямована на формування особистості фахівця, здатного працювати в багатокультурному середовищі, що відображено в навчальних планах, програмах і стандартах вищої педагогічної освіти. Значна увага приділяється освітньому рівню представників етнічних меншин. Так, Міністерства освіти провінцій забезпечують підтримку різноманітних програм, орієнтованих на „перші нації”. Їх метою визначено сприяння корінному населенню Канади у задоволенні політичних, економічних і соціальних потреб (наприклад, у здобутті професії вчителя).

Виявлено, що у навчальних планах і програмах відображені такі напрями педагогічної діяльності, як розвиток у студентів зацікавленості й поваги до культур народів світу, розуміння загальнолюдського і специфічного в них, виховання поваги до глобальних, загальносвітових подій, розуміння їх характеру й наслідків для долі народів світу, сприйняття різних поглядів на світові явища і події. Майбутні вчителі-гуманітарії здобувають уміння та навички, що забезпечують їх ефективну діяльність у полікультурному середовищі, вчать вирішувати проблеми адаптації, інтеграції і навчання дітей різних етнічних груп.

2. Проаналізовано соціально-історичні передумови виникнення полікультурної освіти Канади, що було спричинено: історичним розвитком суспільства (яке є полікультурним, адже потік емігрантів у цю країну ніколи не припинявся); суспільно-політичним устроєм (політика багатокультурності уряду Канади сприяє мирному співіснуванню та вільному розвитку різних культур); реалізацією таких принципів освіти, як мультикультурність, інтернаціоналізація, конвергенція освітньої галузі, глобалізація. Простежено історичний розвиток канадської полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах і виявлено, що сьогодні країна має своєрідну систему освіти, яка зазнала суттєвого зарубіжного впливу британського консерватизму та американського демократизму, який надає пріоритету рівності права на освіту всіх громадян країни, її доступності різним верствам населення.

Доведено, що важливе значення в історії розвитку сучасної системи полікультурної освіти педагогів має політика багатокультурності урядових структур та прийняття відповідного законодавства. Доведено, що освітня політика Канади бере початок від активної діяльності культурних громад, ініціатива яких визначалася бажанням зберігати, продовжувати і розробляти власну культурну спадщину, прагненням брати повноцінну участь у суспільному житті й одночасно допомагати розв'язувати соціокультурні проблеми.

Отже, сучасна полікультурна освіта вчителів гуманітарних предметів – це інтегрована система, що являє собою унікальний феномен і відповідає вимогам полікультурного суспільства, якому властива продуктивна взаємодія різноманітних культур та націй.

3. Проаналізовано основні *тенденції* розвитку полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у Канаді на сучасному етапі: орієнтація до засвоєння національної ідеї, власної культури та вивчення інших, що враховано в змісті навчання, забезпечує всебічний розвиток духовної та емоційної сфери особистості; диверсифікація

підготовки педагогічних кадрів; її професіоналізація в результаті якісних змін у системі педагогічної освіти Канади; фундаменталізація полікультурної педагогічної освіти: збільшення годин на вивчення теоретичних дисциплін психологічного та педагогічного циклів, залучення студентів до науково-дослідної роботи; посилення практичної складової полікультурної підготовки канадських учителів; підвищення якості педагогічної освіти шляхом модернізації її змісту; якісні зміни у вимогах та умовах праці вчителів Канади; зростання престижу вчительської професії; розширення можливостей університетів та коледжів; удосконалення кваліфікаційного забезпечення вищої педагогічної освіти; практика навчання за кордоном.

Наближення полікультурної освіти до потреб школи визначається шляхом узгодження теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів гуманітарних предметів масової школи. Сьогодні педагогічна практика розглядається як спосіб апробації теоретичних знань майбутніх учителів для роботи у полікультурному середовищі.

4. Визначено шляхи інтеграції полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін Канади до світового освітнього простору шляхом упровадження програм у сфері міжнародного співтовариства, що сприяє збільшенню кількості іноземних студентів. Серед них виділено наступні: „Сприяння міжкультурному діалогу”, „Міжнародний тиждень”, „КАМР”, „ЕССХ”, „Орієнтація”, „Міжнародні дослідження” та ін. Доведено вплив реалізації цих програм на якість полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в університетах Канади, а також ефективність вирішення низки педагогічних, навчальних, наукових та адміністративних проблем, актуальних для педагогічних факультетів. Вивчення досвіду навчання іноземних студентів призвело до поліпшення співпраці, освітньої практики, що відкриває широкі можливості для університетських викладачів і студентів, дає можливість брати участь у міжкультурному діалозі у контексті культурної інтерпретації й особистої трансформації.

Проаналізовано головні шляхи інтеграції полікультурної освіти майбутніх педагогів гуманітарного профілю Канади у світовий освітній простір: розроблення та вдосконалення низки полікультурних навчальних програм в університетах; створення відповідного навчально-методичного забезпечення (навчальні посібники для студентів, різноманітні дидактичні матеріали, методичні рекомендації для викладачів); надання майбутнім педагогам знань про кращі демократичні здобутки Канади; формування полікультурної компетентності на основі загальнопедагогічних і дидактичних принципів гуманізму, полікультурності.

Виокремлено спільне й відмінне у розвитку педагогічної освіти Канади і України.

Визначено можливості впровадження позитивних ідей канадського досвіду у вітчизняну систему полікультурної підготовки педагогів.

З'ясовано, що на сучасному етапі в Україні полікультурна підготовка майбутніх учителів зорієнтована, насамперед, на оволодіння практичними вміннями та навичками організації навчально-виховного процесу. У канадських програмах полікультурної освіти раціональним є співвідношення теорії і практики полікультурної підготовки та доцільне поєднання діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів.

Встановлено, що канадська система полікультурної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін характеризується наявністю полікультурно-педагогічного компонента. Важливою особливістю канадських навчальних планів і програм полікультурного спрямування є усвідомлення багатоманітності сучасного світу та специфіки культурних проявів на рівні особистості, групи, соціума, усвідомлення важливості полікультурності для особистості та суспільства. Навчальні програми університетів Канади відповідають таким критеріям, як: виважена гендерна політика; уникнення культурних, расових та етнічних стереотипів у навчальних матеріалах; відсутність упередженого ставлення до етнічного походження, віку та економічного статусу особистості.

5. Обґрунтовано можливості використання прогресивних ідей канадського досвіду полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в Україні, найбільш перспективними з яких є: надання системі полікультурної підготовки вчителів більшої державної підтримки; орієнтація на педагога-професіонала шляхом удосконалення змісту, форм та методів навчання у педагогічних ВНЗ; розробка навчальних планів і програм полікультурного спрямування у професійно-практичній складовій, розуміння важливості культурного плюралізму для особистості та суспільства; раціональне поєднання теоретичної і практичної складових полікультурної підготовки педагогічних кадрів з метою організації педагогічного процесу як діалогу носіїв різних культур у часі та просторі; сприяння розвитку міжнародних програм, проектів, зорієнтованих на вдосконалення якості полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін; вивчення та запозичення полікультурного педагогічного досвіду викладачів, студентів вищих педагогічних закладів освіти інших країн з метою творчого використання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці; сприяння співпраці щодо налагодження партнерства за кордоном; визначення ефективних способів входження української системи педагогічної освіти до світового освітнього простору.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, подальшого

наукового розв'язання потребують: вивчення й узагальнення перспективного зарубіжного педагогічного досвіду полікультурної освіти вчителів інших країн з метою вдосконалення вітчизняної системи вищої освіти; теоретичне обґрунтування й методична розробка засобів практичної реалізації полікультурної освіти та культурологічної спрямованості змісту підготовки педагога; забезпечення єдності теоретичних засад діяльності та навчальної практики у педагогічному процесі ВНЗ щодо підтримки культурної різноманітності; створення й упровадження спеціальної науково-методичної системи, спрямованої на полікультурну освіту з метою формування професійної педагогічної полікультурної компетентності майбутнього вчителя.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Слоньовська О. Б. Зміст освіти в державних школах США / О. Б. Слоньовська // Українська полоністика. – Житомир, 2007. – С. 165–169.
2. Слоньовська О. Б. Полікультурна освіта в державних школах США / О. Б. Слоньовська // Наукові записки. – Острог, 2007. – С. 377–383.
3. Слоньовська О. Б. Розвиток полікультурної освіти в Канаді / О. Б. Слоньовська // Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів: зб. статей за матеріалами всеукр. методологічного семінару з міжнар. участю. – Житомир, 2007. – С. 236–242.
4. Слоньовська О. Б. Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід / О. Б. Слоньовська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – С. 82–87.
5. Слоньовська О. Б. Розвиток полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів / О. Б. Слоньовська // Нові технології навчання. Розвиток духовності та професіоналізму в умовах глобалізації: зб. наук. праць. – Київ–Вінниця, 2008. – С. 236–240.
6. Слоньовська О. Б. Розвиток полікультурної освіти школярів у світі / О. Б. Слоньовська // Ціннісні орієнтації навчальної діяльності учнів загально навчальних закладів в контексті сучасних вимог до освіти: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, В. І. Слінчук. – Житомир, 2008. – С. 189–193.
7. Слоньовська О. Б. Значення міжнародного співробітництва в забезпеченні якісної освіти / О. Б. Слоньовська // Українська полоністика. – Житомир, 2009. – С. 128–132.

8. Слоновьська О. Б. Науково-педагогічний доробок вищих інституцій українознавчого спрямування Канади / О. Б. Слоньшевська // Житомирська науково-педагогічна школа „Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів” : здобутки та перспективи : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир, 2009. – С. 316–327.

9. Слоньшевська О. Б. Підготовка майбутніх педагогів гуманітарного профілю до діяльності в умовах полікультурного освітнього простору / О. Б. Слоньшевська // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – Київ–Вінниця, 2010. – С. 192–197.

АНОТАЦІЇ

Слоньшевська О.Б. Полікультурна освіта майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2011.

Дисертація присвячується проблемі полікультурної освіти майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади з метою можливого використання у системі педагогічної освіти України. Проаналізовано політичні, соціально-економічні та педагогічні передумови становлення і розвитку полікультурної освіти у вищих навчальних закладах Канади.

Визначено провідні тенденції розвитку полікультурної освіти Канади, її основні принципи та зміст відповідної підготовки вчителів гуманітарних дисциплін.

Обґрунтовано керівні теоретико-методичні ідеї побудови навчальних планів і програм у системі полікультурної освіти Канади, розкрито шляхи її інтеграції до світового освітнього простору. Здійснено порівняльний аналіз концепцій полікультурної освіти в педагогіці провідних країн світу та України в контексті нових вимог до підготовки вчителя третього тисячоліття.

Ключові слова: полікультурність, полікультурна освіта Канади, полікультурна освіта майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, навчальна програма, полікультурна підготовка учителів, гуманітарні дисципліни, вищі навчальні заклади Канади.

Слоневская О.Б. Поликультурное образование будущих учителей гуманитарных дисциплин в высших учебных заведениях Канады. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, 2011.

Диссертация посвящена проблеме поликультурного образования будущих учителей гуманитарных дисциплин в высших учебных заведениях Канады с целью возможного использования в системе педагогического образования Украины. Проанализированы политические, социально-экономические и педагогические предпосылки становления и развития поликультурного образования в высших учебных заведениях Канады.

Определены основные тенденции поликультурного образования в Канаде, его принципы и содержание соответствующей подготовки учителей гуманитарных дисциплин.

Обоснованы руководящие теоретико-методические идеи разработки учебных планов и программ в системе поликультурного образования Канады, рассмотрены пути его интеграции в мировое образовательное пространство. Осуществлен сравнительный анализ концепций поликультурного образования в педагогике ведущих стран мира и Украины в контексте новых требований к подготовке учителя третьего тысячелетия.

Ключевые слова: поликультурность, поликультурная образование Канады, поликультурное образование будущих учителей гуманитарных дисциплин, учебная программа, поликультурная подготовка учителей, гуманитарные дисциплины, высшие учебные заведения Канады.

Slonovska O.B. Polycultural Education of the Prospective Teachers of the Humanities in the Educational Establishments of Higher Learning in Canada. - Manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Zhytomyr State Ivan Franko University, 2011.

The dissertation is devoted to the research of polycultural education of the prospective teachers of the humanities in the universities of Canada with the aim of possible use in the system of pedagogical education in Ukraine.

The political, socio-economic and educational conditions of becoming and development of multicultural education in higher educational institutions in Canada are disclosed; , the main principles of multicultural education in Canada are defined; the content of multicultural training

of the teacher of the humanities in Canada are specified; the main trends of the development of multicultural training of the prospective teacher in the contemporary period are revealed; theoretical and methodological principles of the curricula and programs building in the system of multicultural education in higher educational institutions in Canada are investigated; the ways of integration of the pedagogical education in Canada into the world educational space are disclosed. The comparative analysis of the concepts of multicultural education in pedagogical science of the leading world countries and Ukraine in the context of new requirements for the teacher training of the third millennium is made.

Due to the researcher it was established that polycultural education in Canada is a subsystem of the national educational system that meets the requirements of multi-ethnic and multicultural society of the state. It is confirmed that the system of multicultural education in Canada functions according to such principles as quality, accessibility, equality, conformity, citizenship, responsibility, globalization, innovation, reciprocity, inclusiveness.

The contents of multicultural education of the teachers of the humanities is defined by the standards of multicultural pedagogical education and higher education in Canada and presupposes the fundamental, polycultural, psychological, pedagogical, methodological, information and technological, humanitarian and practical teachers' training.

It is identified the ways of using the positive experience of Canadian multicultural education of the teachers for the system of pedagogical education in Ukraine in contemporary conditions.

Key words: multiculturalism, polycultural education of Canada, polycultural education of the prospective teachers of the humanities in Canada, curriculum, polycultural teachers' training, the humanities, the educational establishments of higher learning in Canada.